

Metodički obzori 6(2011)1
Izlaganje sa znanstvenog skupa

UDK: 373.2

Primljeno: 16. 8. 2010.

UČENJE DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Dr Hazim Selimović, docent,
Edukacijski fakultet, Travnik (Bosna i Hercegovina)
e-mail: hazim.selimovic@gmail.com

Dr Esed Karić,
JU Javna biblioteka „Alija Isaković“, Gradačac (Bosna i Hercegovina)
e-mail: javna.bi@bih.net.ba

S a ž e t a k

U radu su predstavljena teorijska razmatranja pojma učenja sa akcentom na neke definicije klasičnih i savremenih psihologa. Posebno je razrađen značaj ranog učenja za razvoj ličnosti, razvoj senzornih sistema, pažnje, pamćenja, mašte, mišljenja i govora predškolske djece, podsticanje radoznalosti kod djece predškolske dobi, kao i razvijanje matematičko-logičkog mišljenja i formiranje osnovnih matematičkih pojmova.

Akcent je dat na vidove i sredstva odgojno-obrazovnog rada kojim se potiče učenje i razvoj djece predškolske dobi.

Ključne riječi: *učenje, djeca, predškolska dob*

Pojam učenja

Pod učenjem podrazumijevamo proces kojim se stječu iskustva i usvajaju znanja, koji je usmjeravan obrazovanjem, ali ovisi i od napora koji u njega ulaže ljudska jedinka.

Učenje kao vrlo složen proces obuhvata psihičku u tjelesnu stranu čovječijeg života. Počinje u prenatalnom periodu i jako je značajno za život svakog pojedinca.

Rezultat učenja su promjene u ponašanju pojedinca nastave učenjem. Mala djeca prvo uče u osjetilnom, motoričkom, emocionalnom, govornom, pa tek onda spoznajnom području.

"Učenjem dijete unosi red u kaotično stanje koje ga okružuje".(Stevanović: 2001, 85).

Dijete stalno muče brojna pitanje na koja traži odgovore. Zato ono stalno postavlja pitanja, zagoneta i sl. Veliki značaj učenja kojim se usvajaju znanja, navike i sposobnosti za razvoj psihičkih funkcija čovjeka naglašavao je *L. Vigotski* (1896-1934).

Pijaget (Žan Pijaže, 1896-1980) učenje objašnjava razvojem. Po njemu razvoj doprinosi učenju. Cilj učenja u predškolskoj dobi je zadovoljiti osnovne djetetove potrebe, a ne naglašavati suviše intelektualnu komponentu. Učenje je u ovoj dobi

sporedan i spontan čin, u kome su važni interesi, a uči se u spontanim aktivnostima kao što je igra.

Uz pomoć učenja čovjek otkriva i potvrđuje osobnu ljudsku suštinu koja mu je zadana, a ne data naslijeđem. Oslonac za učenje predstavlja radoznalost, želja za saznanjem koje se može pojaviti i onda kada su sve ostale potrebe zadovoljene, i manifestira se kroz želju da se sve oproba, shvati, upozna i nauči.

"Učenje se definiše kao proces svesno usmeren na pribavljanje, razumevanje i usvajanje činjenica, pojmova, zaključaka, stavova i generalizacija o predmetima, pojavama i načinima postupanja sa njima, prerađenim, uopštenim i sređenim u sisteme znanja. Učenje podrazumeva preradu i uobličavanje iskustva, uviđanje, otkrivanje, proricanje u suštinu pojava, restrukturiranje već postojećih saznanja i uspostavljanje asocijacija među znanjima.. Na taj način učenje je uslov i način sticanja i razvoja znanja, veština, navika i sposobnosti potrebnih detetu za život, uključivanje u društvene odnose, formalno obrazovanje i samoobrazovanje". (Kamenov: 1987, 25-26).

Prema *Bruneru* takvo učenje podrazumijeva tri procesa koji su skoro istovremeni:

- prikupljanje novih podataka različitih od ranije učenih,
- transformacija, prerada podataka kako bi se mogli primijeniti u procesu rješavanja novih zadataka i
- evaluacija, procjena rezultata, odnosno provjera da li je način korišćenja odgovarao postavljenom zadatku.

Prema laičkom i klasično psihološkom shvatanju učenja, koja se gotovo poklapaju, karakteristike učenja su:

- svjesna je, namjerno usmjerena aktivnost ka cilju,
- cilj učenja je stjecanje znanja i vještina i
- učenje je najčešće vezano za ponavljanje.

Neki psiholozi navode da je učenje "trajna ili relativno trajna promena ponašanja individue koja je rezultat njene prethodne aktivnosti". (Radonjić: 1985, 25).

Na učenje značajno utiče uzrast i karakteristike onoga tko uči. Ono treba biti prilagođeno "njegovoj sposobnosti da upravlja sazajnim procesima, voljnom pažnjom, pamćenjem itd., i usklađeno sa njegovim kognitivnim nivoom, naročito stepenom razvoja simboličkog mišljenja koje mu omogućava korišćenje sistema znakova, naročito govora, logičko-matematičkih pojmova i sl.". (Kamenov: 1987, 27).

Učenje u predškolskoj dobi je izuzetno bitno jer se njime stječu opća, nespecifična strategijska iskustva i formiraju sposobnosti. Ovim učenjem formira se sistem reprezentiranja, sistem simbolizacije, strategije pronalaženja, selekcije, upotrebe i prerade informacija, formiranje općih pravila za rješavanje tipova zadataka i formiranje opće predstave (modela) okoline.

"Osnovna uloga učenja u predškolskom detinjstvu ne sme da bude memorisanje izdvojenih činjenica, već učenje treba da bude strategijsko (strukturalno): treba da formira kod deteta jedan bogat i fleksibilan model stvarnosti, da stvori opšte predstave o svetu, prirodi, društvu i čoveku". (Ivić: 1969, 27-28).

Učenje na ranim uzrastima ne treba ograničiti "samo na intelektualnu sferu ličnosti, već angažovati sve aspekte njenog razvoja, tjelesnu sferu i emocije isto koliko i

umne snage djeteta. Naročito je važno da se kod njega, zahvaljujući učenju, umnože i razviju saznanja interesovanja, formira duh otvoren, prijemčiv i spreman za traganja i nova iskustva, što je najdragocjenija karakteristika ličnosti i garancija za mnoga dalja postignuća". (Kamenov: 1987, 28).

Značaj ranog učenja

Istraživanje *Ž. Pijažea* i *B. Bluma*, rezultati ispitivanja moskovskog *Psihološkog instituta* su pokazala koliki je značaj sadržaja prvih godina dječijeg života i odgojnih utjecaja u predškolskom periodu na intelektualni razvoj djeteta.

Rezultati ovih i drugih istraživanja su znanstvena osnova za suvremenu teoriju i praksu predškolskog odgoja i za postavljanje konkretnih zadataka u oblasti intelektualnog odgoja.

Osnovni zadatak intelektualnog odgoja je:

- "razvijanje saznajnih i izražajnih sposobnosti dece predškolskog uzrasta: opažanja, pažnje, pamćenja, mašte, mišljenja i govora,
- podsticanje prirodne radoznalosti i razvijanje motivacije za intelektualni rad i učenje,
- stvaranje uslova za sticanje elementarnih predstava o prirodi i uvođenje predškolske dece u matematičko-logičke odnose koji omogućavaju sticanje osnovnih pojmova o broju, veličini i prostoru". (Mitrović: 1981, 109)

Lidija Pehar navodi da su "znanstvenici otkrili da ono što jednu ličnost čini jedinstvenom i osobenom u kasnijem životu, jest u najvećoj mjeri rezultat njenog iskustva stečenog veoma rano, pri čemu se sve više naglašavaju prve tri godine života".

Nove tehnologije, *PET* (Positive Emission Tomography) i *MRI* (Magnetic Resonance Imaging) koje omogućavaju snimanje funkcija mozga: praćanje rada pojedinih centara u mozgu na kompjuterskom ekranu, daju čvrste dokaze o značenju vanjskih poticaja za razvoj djeteta i to u što ranijem uzrastu. Čak su i neke, na oko vrlo jednostavne aktivnosti kao grljenje i ljuljanje, nošenje i tepanje, registrirane kao aktivnosti koje nedvojbeno stimuliraju razvoj neuronskih veza, odnosno sinapsi. Genetika daje sirovi materijal, a rano iskustvo i odgoj određuju kvalitetu i kapacitet ličnosti, tj. kapacitet mozga i njegovih funkcija.

"Roditelji i drugi odgajatelji trebaju maksimalno iskoristiti ovaj rani period kad su djeca najprijemčivija za vanjske utjecaje, odnosno učenje. Znanstvena istraživanja pokazuju da svakodnevna dječija iskustva, načini primanja i odgovora na utiske iz neposredne okoline i stimulacije na koje ona reagiraju utječu na oblikovanje njihovog mozga. Nove neuronske veze i povećan broj sinapsi rezultat su djetetovih doživljaja i utisaka o vanjskom svijetu. Mozak se mijenja ukoliko je u funkciji (funkcionalne promjene), ali se mijenja i fizički (strukturne promjene)". (Omerović i drugi: 2009, 193-194).

Istraživanja su pokazala da više čulnih utisaka povećava broj sinapsi, a povećan broj sinapsi je uvjet novih, viših formi nervnih aktivnosti. Sinapse se formiraju, jačaju i održavaju uz pomoć iskustva i aktivnosti. Sinapse koje su češće u funkciji trajno se

učvršćuju, a one koje su rjeđe gube se, nestaju. Znanstveno je pokazano da naslijeđe određuje osnovni broj neurona (nervnih ćelija), a da je utjecaj okoline bitan za funkcioniranje mozga.

Putem učenja, stimuliranja i vježbanja mozak se razvija i mijenja svoju strukturu. Veoma je bitno za dječiji razvoj pozitivno rano iskustvo. U slučaju negativnih iskustava razgranaju se 'loše' sinapse koje mogu cijeli sistem usmjeriti u negativnom smjeru. Djeca koja su emocionalno, socijalno, kulturno deprivirana, napuštena djeca imaju emocionalnih i kognitivnih problema.

Na razvoj kore velikog mozga, tj. korteksa, njegovih centara i veza, jako utječu gramatika i sintaksa.

Osjetljivost senzornih sistema predškolske djece

Istraživanja su pokazala da se vizuelna osjetljivost povećava od 6. do 15. godine. Preciznost i tačnost razlikovanja boja razvija se postepeno. Prilikom neposrednog opažanja djeca razlikuju četiri osnovne boje: crvenu, žutu, plavu i zelenu, oko druge godine. Razlikovanje boja se poboljšava tokom neposrednog opažanja i imenovanja boja. Djeca teže razlikuju prelazne tonove: narandžasto, svijetloplavo i ljubičasto.

Osnovu za razumijevanje dječijeg govornog i muzičkog sluha pružaju nam podaci o akustičkoj osjetljivosti.

"Oštrina sluha predškolske djece je manja nego kod odraslih. Znatno povećanje oštrine tonalnog sluha javlja se između 4. i 5. godine. I sluh za govor je manje izoštren kod djece nego kod odraslih". (Mitrović: 1981, 111).

Govorni sluh se kod djece počinje razvijati krajem prve i početkom druge godine života. O muzičkom sluhu istraživanja govore da djeca od 3. do 4. godine teško razlikuju razne visine zvukova, dok djeca starija od 5 godina uočavaju ove razlike.

Sposobnost opažanja prostora usavršava se tokom ranog predškolskog uzrasta. Ono predstavlja osnovu za razlikovanje predmeta po bitnim obilježjima (prostoru, obimu, položaju formi itd.).

"Diferencijacija prostornih odnosa, njihovo izdvajanje i saznavanje pri orijentaciji u prostoru počinje da se razvija kod predškolskog deteta na osnovu diferencijacije prostornih odnosa vlastitog tela. Dete prvo izdvaja i počinje pravilno da izmenjuje svoju desnu ruku. Na osnovu razlikovanja desne i leve ruke ono počinje da diferencira desno i levo oko ili desno i levo uho." (Mitrović: 1981, 112).

Na sličan način dijete određuje položaj predmeta raspoređenih oko sebe. U razvoju opažanja prostornih odnosa vrlo je značajno uključivanje riječi u proces opažanja.

Razvoj pažnje predškolskog djeteta

U toku cijelog predškolskog perioda pažnju karakterizira spontanost i nenamjernost. Pažnja je ovisna o osobinama predmeta, privlačnosti, novinama i sl. Kako

se povećavaju dječije govorne sposobnosti i usmjerava njihova aktivnost, počinje formiranje voljne pažnje koja je značajna za pripremu djeteta za školsko učenje. Putem eksperimenata je utvrđeno da stimuliranjem dječije pažnje ona postaje stalnija, po obimu šira i efikasnija.

Spontana pažnja uvjetovana je intenzitetom dejstva nekog predmeta ili njegovom neposrednom privlačnošću. Voljnu pažnju održavaju i izazivaju motivi koji nisu u direktnom odnosu s njegovim predmetima.

L.S. Vigotsky i *A. N. Leontijev* formulirali su u ontogenezi nastanak voljne pažnje. Na formiranje voljne pažnje presudan uticaj imaju životni uvjeti i djetetove aktivnosti, na razvoj voljne pažnje u predškolskom periodu djeluju složenije igre i postavljanje pred njega jednostavnih radnih zadataka, koje dijete da bi izvršilo mora poštovati pravila i zahtjeve odraslih i kolektiva vršnjaka. Utjecaj na razvoj pažnje ima i pravilna organiziranost dječijih aktivnosti, jasnoća postavljenih zadataka, ciljevi aktivnosti i uvjeti, kao i isticanje značajnih elemenata za obavljanje aktivnosti. U procesu nastanka voljne pažnje važnu ulogu ima govor. Pred dijete se postavljaju ciljevi i zadaci koje ono kasnije nauči postavljati samo sebi.

Trajanje i obim pažnje u predškolskoj dobi povezani su s razvojem namjerne i usmjerene pažnje, s povećanjem individualnog iskustva djeteta i sa razvojem interakcije djeteta sa okolinom. Istraživanja o trajanju dječije pažnje u predškolskom periodu vršili su *Bejrl*, *Agenosova* i *Godovikova*, na osnovu trajanja igre. Prema *Bejrlu* dječija pažnja tokom igre traje: kod djece od 2 do 3 godine- 27 minuta, kod djece od 3 do 4 godine- 50, 3 minuta, a kod djece od 5 do 6 godina- 96,5 minuta.

Specijalnim vježbama koje pripremaju dijete za promatranje povećava se obim voljne pažnje. Vrlo je značajno djetetu davati instrukcije šta i na koji način promatrati.

Pamćenje predškolske djece i utjecaj na njegov razvoj

Pamćenje je psihički proces zadržavanja i reproduciranja stečenih predstava. Pamćenje se ne stječe rođenjem, već se razvija pod utjecajem uvjeta življenja i odgoja. Kod djece između treće i četvrte godine pamćenje je nenamjerno, a reproduciranje je bez napora tokom igre ili neke praktične aktivnosti. Nema svrsishodnog pamćenja i sjećanja. Kod djece ove dobi obim pamćenja je također vrlo uzak (prosječno zapamte dvije riječi), a nakon većeg broja ponavljanja u stanju su reproducirati nazive četiri predmeta, odnosno crteža. U ovom periodu dominantno je motoričko i opažajno-perceptivno pamćenje gdje su vrlo važni: emocionalna obojenost teksta, njegova slikovitost, zvučnost i ritam (*P.J. Zinčenko*, *N.A. Kornienko*).

S obzirom da dijete u dobi između četvrte i pete godine može prihvatiti cilj koji utiče na zapamćivanje i sjećanje, u ovom se periodu počinje razvijati namjerno pamćenje i reproduciranje, kao i elementarna sistematizacija koja se oslanja na logičku analizu materijala. Razvoj pamćenja ogleda se u kvantiteti (obimu) i kvaliteti zapamćenih činjenica.

U dobi između šeste i sedme godine povećava se verbalno-logičko pamćenje. Djeca uspostavljaju logičke smisaone veze među predmetima i pojavama, služe se riječima pri analizi zapamćenog materijala, grupiraju ga i podvode pod određene klase.

Djeca mogu zapamtiti sedam od pokazanih 10 do 15 predmeta, a na predškolskom uzrastu mogu zapamtiti riječi kojima se ti predmeti imenuju. Kod djece predškolske dobi znatno je bolje mehaničko pamćenje, mada su sposobni i za logičko pamćenje.

Karakteristike mašte predškolske djece

Oko treće godine života, pojavom igri imitiranja počinje se razvijati dječija mašta, odnosno začeci zamišljanja situacije.

Do treće godine dječija mašta je slabo razvijena, pasivna i reproduktivna, a igre se svode na manipuliranje predmetima.

Namjerna ili aktivna, stvaralačka mašta javlja se oko četvrte godine usporedno s nenamjernom maštom (tako se uz poticaje odraslih na zajedničke igre javljaju i elementi planiranja).

U dobi između četvrte i šeste godine javljaju se igre uloga sa elementima stvaralačke mašte. Elementi stvaralačke mašte prisutni su u crtežu, igrama građenja i pronalaženja. Dječija mašta je proces koji se razvija pomoću igre i različitih aktivnosti, te likovnog i dramskog izražavanja.

"Dječija mašta se ispoljava i uspješno razvija u igrama, kao što su crtanje, modeliranje, konstruiranje, nalazeći pri tome svoj vanjski oslonac u realnim radnjama, ali i u imaginarnim situacijama" (Pehar, 2007: 83). Dječijoj imaginaciji na starijem uzrastu kao oslonac služe igre uloga, a ne dječije igračke. Dječija mašta se razvija različitim oblicima kao što su: pričanje bajki, priča, izvođenje u pozorištu ili na crtanom filmu, spontanim igrama i sl.

Mišljenje predškolske djece

Poseban doprinos izučavanju i objašnjenju dječijeg mišljenja dala je Pijaževa teorija. Ž. Pijaže je uočio određene karakteristike dječijeg mišljenja i pokušao ih je objasniti odnosom mišljenja i jezika, smatrao je da se logika djeteta može razumjeti samo putem verbalne komunikacije i zaključivanja djeteta. Smatrao je da se dječije mišljenje razlikuje od mišljenja odraslih jer je prelogično, odnosno sinkretično. Sudovi koje djeca donose nisu zasnovani na objektivno utvrđenim međusobnim odnosima stvari, zbog dječije nesposobnosti za analizu i sintezu. Predškolska djeca u zaključcima idu od pojedinačnog ka pojedinačnom, mimoilaze generalizaciju. Ne zanimaju ih uzroci ni prava objašnjenja fizičkih pojava. Objašnjenja su finalistička, artificijalistička, animistička, a ne kauzalna. Prema Pijažeju se misaone operacije odvijaju nesvjesno, a misaona usmjerenost im je egocentrična.

Govor i značaj za razvoj predškolske djece

Osnovno sredstvo komunikacije među ljudima predstavlja jezik. "To je skup arbitrarnih i konvencionalnih glasovnih znakova kojima se prenosi neka poruka" (Pehar: 2007, 74).

Prema *Ferdinandu de Saussureu* (Ferdinand de Saussure), jezik je sistem znakova kojima se izražavaju misli. Prema njemu, jezik je društvena tvorevina koja postoji izvan pojedinca, a govor je jezik u upotrebi.

Prema nativistima, prosječna djeca su biološki spremna da uče bilo koji jezik. Neki od njih kao *A. N. Chomsky* (1968), smatrali su da je jezik urođen. Prema shvatanju drugih teoretičara (*Brainea, Jenkinsa, Palermoa, Staatsa*), učenje jezika zavisi o okolini i većinom se uči putem imitacije. Prema savremenim teoretičarima jezik se uči u kontekstu govornog jezika i čovjek je za njegovo učenje biološki spreman.

"Jezik je društveni fenomen: on postoji kao dogovor među članovima jedne zajednice, jezik je izvan pojedinca koji ga sam mora učiti i ne može ga po svojoj volji mijenjati" (Pehar: 2007, 74).

Prema *Saussure-u* jezični znak je veza između pojma i akustičke slike, odnosno označenog i označitelja. "Iz niza pojedinačnih predmeta stvaramo pojam; uz pojam se vezuje odgovarajući dogovoreni slijed glasova. Ako se akustična slika, označitelj fizički ostvari, dobija se fonička forma. Da bi se poruka mogla prenijeti, pošiljalatelj i primatelj moraju poznavati isti kod ili semiološki sustav, odnosno isti jezični sustav koji se uči" (Pehar: 2007, 75).

Istraživanja su pokazala da se artikulacija i fonološki sistem jezika uče u periodu od rođenja do sedme godine života. Nakon ovog perioda dolazi do automatizacije glasovnih navika. Ovaj period je najpogodniji da djeca usvoje intonaciju i glasovnu strukturu jezika.

Dijete prve glasovne pojave ispoljava rano u vidu krikova i gukanja. Dijete manifestira glasove koji se susreću u maternjem jeziku i one kojih nema. Putem gukanja usavršava se auditivna percepcija i aparat za artikulaciju što je uvjet za imitiranje glasova onog jezika koji dijete sluša u govoru okoline u kojoj boravi. Čim nauči prve riječi dijete gubi te brojne glasove, prepoznaje zvučne fenomene koje proizvodi i koje čuje od drugih, pamti ih i reproducira prvo eholalično, a potom namjerno.

Između desetog i petnaestog mjeseca pojavljuje se prva artikulirana riječ, odnosno višeznačna rečenica. To je riječ, rečenica, *Mama*, koja znači u početku sve, a nakon učenja novih riječi, *mama* se odnosi samo na osobu. Prve nepotpune, disgramatične rečenice javljaju se oko druge godine. One ilustriraju put od misli do govora, redosljed rečenica je razrađen i njime se logično konstatira stanje. Može se nazrijeti gramatička struktura iskazanog. Oko treće godine dijete se služi jednostavnijim rečenicama.

Dijete polaskom u školu stiče novo govorno iskustvo. Učenjem čitanja i pisanja uči nove sintaksične i morfološke mogućnosti koje govor malo ili nikako ne koristi. Uči gramatička pravila koja mu pomažu u kontroli verbalnog izraza. Oko desete godine dijete je usvojilo gramatiku, sposobno je kombinirati različite rečenične jedinice, izgovor glasova je automatiziran, akcent, ritam i intonacija.

Usmeni govor se realizira fonacijskim putem, a pismeni putem sistema određenih oblika znakova kojima se označavaju glasovi, slogovi i riječi. Usmeni govor može biti u formi dijaloga i monologa. Uvjet ostvarivanja jezika i govora predstavlja posjedovanje, stanje i funkcija govornog aparata djeteta.

Fonacijski usmeni govor ovisan je i od receptornog, senzornog, transmitornog, integratornog i sistema povratne sprege.

Važne uvjete za razvoj govora predstavljaju urođene predispozicije, biološka organizacija djeteta i uvjeti življenja, obiteljski faktori. Govor je složen psihički proces koga čine unutrašnji govor (odnosi se na psihičku stranu) i vanjski govor kojim se oblikuje unutrašnji govor.

"Najčešći vid komunikacije jeste govor, koji ujedno predstavlja apstraktan termin, a odnosi se na mentalnu sposobnost koja omogućava ljudskom biću da se u komuniciranju služi organiziranim simboličkim sistemima, kao što je jezik...Osnovne funkcije komunikacije kod djece predškolske dobi su:

- uspostavljanje i održavanje odnosa s drugima (poziv na igru, traženje nečije pomoći, davanje uputstava za igru, traženje objašnjenja, zajedničko definiranje pravila igre, raspitivanje o osjećanjima drugih, itd.);
- samoizražavanje ili ekspresija (izražavanje svojih osjećanja, ideja, postupaka, obrazlaganje izbora, izražavanje ukusa i sviđanja, itd.);
- traženje odgovora na pitanja koja se postavljaju u svijetu (mogući uzroci pojava, razlika i sličnosti predmeta, razlozi nečijeg ponašanja, postavljanje raznih pitanja, itd.);
- prenošenje informacija (imenovanje predmeta, njihovo opisivanje, opisivanje i objašnjavanje pojava, ustanovljavanje uzročnosti, itd.);
- pričanje o svijetu mašte ili izražavanje kreativnosti (crtanje, vajanje, slikanje, modeliranje, simboličke igre, itd.)" (Pehar: 2007, 84-85).

Djeca ne uče jezik, već sposobnost da ga koriste adekvatno pri formiranju poruka koje omogućavaju uspješnu komunikaciju. Kod djece se razvija govor ili sposobnost komunikacije, a jezik predstavlja sredstvo komunikacije koje dijete mora naučiti koristiti. Komunikacija s drugim ljudima pomaže djetetu da postane svjesno svoje individualnosti, otkriva mu različite načine promatranja stvarnosti što mu pomaže da o sebi i okolini izgradi realniju sliku. Komunicirajući dijete izražava svoje misli i osjećanja i obogaćuje ih novim informacijama, ono se socijalizira, emocionalno sazrijeva i upoznaje svijet. Sam način komuniciranja djeteta je pokazatelj intelektualnih sposobnosti djeteta, nivoa socijalizacije i emocionalnog sazrijevanja. U komunikaciji je vrlo bitna dječija aktivnost. Uloga vrtića i odgajatelja koji rade s djecom je vrlo bitna u poticanju djeteta da razvije sposobnost služenja svim jezičnim sredstvima u komunikaciji i da se prilagođava različitim komunikacionim situacijama u vrtiću i životu uopće. Odgajateljice trebaju stvoriti uvjete za uspješnu komunikaciju sa djecom putem različitih sredstava kao što su: televizija, kasetofon, video i sl. Posebnu pažnju trebaju obratiti na djecu koja malo govore, na djecu koju je teško razumjeti i na djecu koja mucaju.

"U predškolskom periodu veliki značaj pri usvajanju maternjeg jezika za djecu ima sredina, posebno obitelj i predškolska ustanova. Kad je u pitanju obiteljski faktor

onda je važna cjelokupna atmosfera u obitelji i socio-emocionalni status, intelektualni i kulturni nivo roditelja, jezička razvijenost, (posebno je važan govor članova obitelji – da svi govore istim govornim tipom)" (Omerović i drugi: 2009, 200).

U predškolskoj ustanovi na komunikaciju djece utječu, prema *Pehar* (2007, 88), "organizacija same grupe, način uvođenja djece u razne aktivnosti, izvođenje samih, usmjerenih i slobodnih aktivnosti, a posebno stavovi odgajatelja i njihov način interveniranja".

Odgajatelj treba učestvovati sa djecom u komunikaciji kao partner i poticati je, ne ometajući komunikaciju među djecom. Djecu treba poticati da saopće svoja lična iskustva, podržavati njihove inicijative u komunikaciji i odgovarati na svako pitanje. Za uspješan razvoj govora djeteta važan je razgovor između djeteta i roditelja, djeteta i odgajatelja i djece međusobno.

"Razvoj komunikacije u predškolskoj dobi znači oživljavanje, buđenje i početak postojanja čovjekom.

Nužni uvjeti za pretvorbu neverbalne komunikacije u verbalnu su:

- socioemocionalna veza između odgajatelja i djeteta,
- prilagođenost ponašanja odgajatelja prema djetetu,
- zajednička aktivnost između odgajatelja i djeteta,
- poznate situacije djeteta u kojima se zbiva komunikacija." (Miljak: 1987. a prema Pehar: 2007, 89)

Odgajatelj mora govor uputiti djetetu, biti uporan u upućivanju djetetu razumljive poruke i u očekivanju odgovora na upućenu poruku. Svoje ponašanje i govorno ponašanje odgajatelj treba prilagoditi konkretnom djetetu.

Dijete će razumjeti govornu poruku ako mu se uputi u dobrom kontekstu (ako posjeduje iskustvo u zajedničkim situacijama), ako je imalo iskustvo u verbalnim porukama i ako se potiče na govor.

"Dijete je važno motivirati na govor, uspostavljajući s njime verbalnu komunikaciju o interesantnim temama. Dijete u govoru ne treba sputavati već ga treba u svim situacijama poticati na verbalizaciju. Vrlo je bitna verbalna komunikacija odgajatelja s djecom, ali i komunikacija između djece različitih odgojnih grupa. Djeca starije predškolske dobi su sposobnija za interakciju, verbalnu i neverbalnu komunikaciju. U starijoj grupi djeca govorom planiraju zajedničke aktivnosti, njihovu realizaciju i dogovaraju se. Dječiji govori su obično kratki. Neophodno je pažnju poklanjati sadržaju, a ne formi onoga što dijete izlaže i njegovati slobodu dječijeg izraza." (Omerović i drugi: 2009, 201).

Metode ili načini efikasni u razvoju dječijeg govora su: "govor odraslih, razgovor s decom, igre, umetničko čitanje, pričanje, dečije pričanje po sećanju i slikama" (Mitrović: 1981, 126).

Podsticanje radoznalosti kod djece predškolske dobi

Radoznalost je osnovni pokretač saznanje aktivnosti. Ona predškolsku djecu podstiče da postavljaju pitanja o predmetima i pojavama iz okoline. S obzirom da

radoznalost omogućava lakše i brže stjecanje znanja, treba je podsticati i podržavati kod djece.

Dječiju radoznalost potrebno je njegovati i razvijati organiziranim odgojno-obrazovnim radom, putem igre i drugih vidova aktivnosti. Igrajući se djeca stječu osnovna znanja i navike na osnovu čega se razvijaju najjednostavniji oblici učenja. Intelktualni odgoj ima zadatak bogatiti dječije iskustvo i podsticati razvoj intelektualnih sposobnosti putem odabranih sadržaja iz prirodne i društvene sredine i razvijati kod djece motivaciju za učenje.

Jedan od osnovnih i najvažnijih motiva učenja i razvoja malog djeteta je prirodna radoznalost. Ovaj motiv se uočava kroz njegovo interesovanje za aktuelne događanje i stvari i želju da otkriva svijet oko sebe, sklonosti za raznovrsne aktivnosti, kao i težnju za usavršavanjem svih svojih vještina i sposobnosti, kao i potrebu za različitim oblicima izražavanja, posebno igrom.

"Radoznalost je rijetko beskorisna . Ono što želimo da znamo, mi želimo znati iz određenog razloga. Razlog je taj što postoji preznina u našem razumijevanju stvari, u našem mentalnom modelu svijeta.. To nas goni na pitanja kako, kada, zašto? Kada ta praznina postoji, mi smo napeti, osjećamo neizvjesnost... Kada je ta praznina u našem razumijevanju popunjena, mi osjećamo prijetnost, zadovoljstvo, olakšanje. Stvari koje smo ponovo osmislili imaju više smisla nego što su ranije imale.

Kada učimo na ovaj način i iz ovih razloga, naše učenje je brzo i neprekidno. Osoba koja zaista želi da zna, ne traži dugo pričanje ili propitivanje. Samo jedanput je dovoljno. Novi djelić znanja uklapa se u pripremljenu prazninu.. Kada se jedanput unese, ono biva i zadržano. Mi ne zaboravljamo stvari koje čine svijet razumljivijim i interesantnijim, stvari koje kompletiraju i čine tačnijim naš mentalni model svijeta".(Holt: 1974, 342).

Jako je bitno njegovati i poticati radoznalost kod djece, razvijati aktivnu težnju ka novim saznanjima, gdje je značajna dječija inicijativa.

Istraživanja su pokazala da su djeca koja su sretna zainteresovana za skoro sve aktivnosti, bave se njima dugo, lijepo, konstruktivno, maštovito, napreduju, uživaju i zadovoljni su igrom, dok se djeca koja su nesretna rjeđe igraju, siromašniji su im aktivnosti, igraju se kraće i ne igraju se lijepo, konstruktivno, maštovito

Prema saznanjima moderne psihologije, motivacija je vrlo bitna za učenje. U predškolskoj dobi na razvoj motivacije za učenje djeluje sredina u kojoj dijete živi, verbalni poticaji i realno postavljeni zahtjevi (da ih djeca mogu ostvariti). Kod starije grupe djece predškolske dobi odlučujući motiv je želja za saznanjem, dok su kod djece mlađe grupe predškolskog uzrasta misaoni procesi potčinjeni igri.

Razvijanje matematičko–logičkog mišljenja i formiranje osnovnih matematičkih pojmova

Brojni psiholozi kao što su *Ž. Pijaže*, *Bruner* i *Galjperin*, bavili su se problemom odnosa između intelektualnog razvoja i učenja matematike, odnosno formiranja elementarnih matematičkih pojmova. Proučavali su: suštinu moderne matematike,

prirodu sazajnih sposobnosti djeteta predškolske dobi i odnos između učenja i razvoja sazajnih sposobnosti.

Nova matematika se bavi proučavanjem skupova. U predškolskom periodu osnovu matematike čine skupovi stvarnih predmeta i operacije s njima.

Formiranje osnovnih matematičkih pojmova ovisno je o kognitivnom razvoju djeteta i razvijenosti kod njih, sposobnosti konverzacije koja predstavlja osnovnu pretpostavku misaone aktivnosti.

Eksperimentalna istraživanja su utvrdila da je moguće usmjerenim utjecajem ubrzati razvoj mišljenja koje je uvjet za shvatanje kvantitativnih odnosa.

"Raspoznavanje, nabrojanje i otkrivanje i razumevanje odnosa koji se javljaju među raznim količinama, delovanje konkretnih operacija raznim množinama (klasifikacija, upoređivanje, uređivanje) ima izvanredni značaj za razvijanje intelektualnih sposobnosti deteta i predstavlja bazu u njegovoj pripremi za školu" (Mitrović: 1981, 130).

Kontaktirajući s različitim objektima dijete razvija taktilne, vizuelne i auditivne analizatore. Na ovaj način dijete stiče elementarna znanja o količini, položaju predmeta u prostoru i njihovim konkretnim oblicima. Kod djece se stimulira razvoj procesa saznanja putem percepcije i memorije.

Tokom formiranja matematičkih predstava vježba se govor i razumijevanje. Kao sredstva u ovom procesu koriste se usmjerene aktivnosti, vježbe u okviru igre i aktivnosti i matematičko-logičke igre. Uvođenjem djece u kvantitativne odnose podstičemo kod njih razvoj sposobnosti logičko- matematičkog mišljenja.

Socijalni razvoj predškolske djece

"Socijalni razvoj znači stjecanje zrelosti u socijalnim odnosima koji se ostvaruju procesom učenja u težnji da se čovjek prilagodi grupnim standardima, a odvija se kroz proces socijalizacije djece koji predstavlja veoma značajnu fazu u njihovu razvoju" (Pehar: 2007, 92).

Prema *Zvonareviću* (1976), *R. Tomić* (2005, 21.) "socijalizacija je proces u toku kojega individualnom interakcijom sa svojom socijalnom sredinom usvaja znanja, vještine, navike, stavove, vrijednote i druge spoznaje, koje su joj potrebne za uspješno funkcioniranje u sredini u kojoj živi". Socijalizacija kao proces odvija se u grupi, u komunikaciji. Ljudsko biće rađa se bez sposobnosti govora i komunikacije, bez kulture i morala, sa impulsima koji ometaju njegov socijalni život. Živeći sa drugim ljudima, uči se živjeti i djelovati u društvu da postane socijalno razvijena osoba i ličnost.

Da li će se dijete pravilno socijalno razvijati zavisi od socijalne okoline.

"Na socijalizaciju djeteta djeluju porodica, predškolske odgojne ustanove, škole, društvo vršnjaka, mas-mediji i sl." (Tomić: 2002, 28).

Prema *Grief-u* (1977, 159): "Predškolska djeca su sociocentrična i sposobna za socijalne odnose, a mogu imati koristi od interakcije sa svojim vršnjacima".

Socijalno ponašanje počinje vrlo rano u trenutku kad beba ovlada sposobnošću da razlikuje lica od predmeta i sa gregarnim ponašanjem koje se manifestira kroz

zadovoljstvo u prisutstvu drugih osoba, ili kroz nezadovoljstvo kada ostane sama. Prve forme socijalnog ponašanja su imitacija, pojava plašljivosti i nepovjerenja prema nepoznatim osobama, rivalstvo prema drugoj djeci i socijalna kooperacija s odraslima. U periodu od druge do šeste godine dijete počinje da se drugima prilagođava i sa vršnjacima sudjeluje u aktivnostima.

Važnu ulogu u ovome ima dječije socijalno iskustvo (npr. u jaslicama). Kao agens socijalizacije, obitelj ima značajnu ulogu u formiranju djetetove ličnosti, pa i u njegovoj socijalizaciji. Povoljna emocionalna klima, interes i razumijevanje roditelja za djetetove probleme, potrebe i želje poticati će razvoj ličnosti djeteta u pozitivnom smjeru, pa i proces njihove socijalizacije.

Za socijalizaciju djeteta bitni su i međusobni odnosi u obitelji, ponašanje njenih članova, odnosi s drugim ljudima i sl.

"S obzirom da je obitelj prva društvena sredina u koju dijete dolazi, dužnost joj je da stimulira socijalni razvoj djeteta. Prvi djetetov prijatelj je majka. Ona ga hrani, njeguje, zadovoljava njegove fiziološke potrebe. Sve poslove oko bebe treba obavljati uz priču, pjesmu, veseo izraz lica kako bi dijete osjetilo ljubav i sigurnost. Od odnosa majke prema djetetu u ovim prvim kontaktima zavisi kako će se dijete osjećati kasnije u društvu. Dijete vremenom uviđa i ostale članove obitelji: oca, braću, sestre, nenu i sl. Obraćanje djetetu i igra s njim još od ranije dobi od strane ostalih ukućana jako je poželjna. U igri i razgovoru s djetetom svaki njegov uspjeh treba pohvaliti. Za neuspjeh ga ne treba kudititi nego treba reći: bolje ćeš uraditi drugi put" (Tomić: 2002, 29).

Potrebu djece za druženjem s drugom djecom u predškolskom periodu treba podržati i poticati. I sami roditelji trebaju se družiti i djetetu pokazati primjer druženja s prijateljima. Djecu na druženje može stimulirati neki zajednički objekat: igračka, slatkiš, šetnja. Djetetu treba pomoći da stekne samopouzdanje u komunikaciji i da se druži sa drugom djecom. Socijalna iskustva stečena u obitelji jako su značajna za adaptaciju djeteta i njegov odnos prema široj socijalnoj sredini.

Djeca putem socijalnog učenja stiču i osnovne socijalne stavove (fleksibilne ili rigidne) koji će pomoći ili otežati njegovu integraciju u grupu vršnjaka i u širu okolinu. Vrlo je bitno da se kod djece formiraju prihvatljivi socijalni stavovi, jer je njihova promjena u kasnijem periodu dječijeg razvoja otežana.

"Pozitivno rano socijalno iskustvo pruža trajne i generalizirane efekte na kasnije socijalno učenje ličnosti, a socijalno zrela originalna i fleksibilna ličnost posjeduje osnovne preduvjete da stvaralački modelira vlastito ponašanje i svoj odnos prema društvu" (Pehar: 2007, 92-93).

Dječiji socijalni razvoj putem procesa socijalizacije odvija se kroz socijalne oblike učenja. Najvažniji i najčešći oblici socijalnog učenja su: uvjetovanje (klasično, instrumentalno, opservaciono), učenje po modelu (identifikacija, imitacija, učenje uloga) i učenje uviđanjem. U procesu socijalizacije bitna je uloga agenasa socijalizacije (obitelji, vršnjaka, predškolske ustanove, medija i dr.).

Emocionalni razvoj djece predškolske dobi

Emocije igraju veliku ulogu u životu svakog djeteta i povezane su sa svim aspektima djetetovog razvoja: fizičkim, intelektualnim, socijalnim, voljnim i dr.

Jersild (1954) navodi da uspješnost dječijeg prilagođavanja životu zavisi uveliko od njegovih emocionalnih iskustava iz djetinjstva. Na dječiji razvoj štetno djeluju negativne emocije kao strah, ljutnja i ljubomora. Za njegov pravilan razvoj neophodne su emocije privrženosti, radosti i ljubavi. Lišavanje djece iskustva ljubavi dovodi do poremećaja fizičkog i intelektualnog razvoja kod djece. Istraživanja koja su proveli *Spitz*, *Jersild*, *Harris*, *Goldfarb* i *Bakwin* to ukazuju. Djeca lišena ljubavi često pomišljaju i na samoubistva, da bi roditeljima nanijeli zlo.

Emocionalni razvoj djece narušava i lišavanje djece da izraze i ispolje ljubav. Emocije se različito ispoljavaju tokom dječijeg razvoja. Emocionalno ponašanje novorođenčeta neposredno po rođenju predstavlja opća uzbuđenost na neku situaciju. Uzbuđenost se kasnije diferencira na zadovoljstvo i nezadovoljstvo. Reakcije nezadovoljstva i straha beba ispoljava na intenzivan zvuk, gubljenje podloge pod nogama i na nepoznate osobe. Tokom ljujanja, tepanja, hranjenja, tapšanja, toplote, javljaju se reakcije prijatnosti koje se manifestiraju opuštenošću i smirenošću bebe. Oko trećeg mjeseca beba se osmjehuje na poznata ljudska lica, a u šestom mjesecu su sve češće emocije strah i ljutnja. Dječiji emocionalni razvoj odvija se pod utjecajem zrenja i učenja. Na razvoj emocija i formu njihovog ispoljavanja utiče dječije iskustvo. Istraživanja su pokazala da je veliki značaj obiteljskog iskustva djeteta na njegov emocionalni razvoj. Pronađena je visoka korelacija između strahova kod djece i njihovih majki. *Ginnet* (1982) ukazuje na potrebu slobodnog izražavanja dječijih osjećanja. To će im pomoći da se realno suoče sa vlastitim emocijama i reakcijama drugih na njih (djece i odraslih). Prema *Ginnet-u*, analiziranjem svog ponašanja djeca će postajati svjesna šta uvjetuje njihove emocije što će im pomoći da ih prihvate i kontroliraju. Istraživanja (*Harris – Liebert*: 1984) su pokazala da se djeca predškolske dobi plaše nekih vrsta maštanja. Boje se kidnapera, bolesti, smrti i sl. Zbog posljedica po fizički i intelektualni razvoj djeteta, strah kod djece treba otkloniti.

Strah se prema *Volpe-u* (1962), *L. Pehar* (2007, 94) može otkloniti:

- uklanjanjem uzroka koji izazivaju strah,
- poticanjem djece da se realno suoče sa situacijom koja izaziva strah,
- raznim oblicima terapije kao što je sistemska desenzitizacija".

Jedna od negativnih emocija kod djece je ljubomora (najčešće kad se jedno dijete preferira drugom). Veliki značaj za emocionalni razvoj djeteta ima njegova emocionalna vezanost (za majku). Prema *Ajzenku* ova vezanost je za majku intenzivna i očigledna od devetog mjeseca do treće godine života, nakon čega se veže i za oca i djecu s kojom se igra i kontaktira. Od četvrte godine slabi emocionalna vezanost za roditelje, ali je prisutna, u adolescenciji je još slabija, a nikad se ne gubi. Prema *Boulbiju* (1958), reakcije koje upućuju na emocionalnu vezanost djeteta su: plač, osmjehivanje, praćenje majke i privijanje uz nju, sisanje i dozivanje.

Djecu treba odgajati da svoje emocije kontroliraju, ali ne da ih potpuno potiskuju (što može izazvati unutrašnje nesvesne konflikte). "Dječije emocije se razlikuju po svojim karakteristikama od emocija odraslog čovjeka. Te karakteristike su sljedeće:

- kratke su,
- intenzivne,
- prolazne,
- često se pojavljuju,
- različite su,
- mogu se utvrditi na osnovu simptoma ponašanja,
- jačina im je promjenljiva,
- promjenljiva u emocionalnom izražavanju,
- duševno su osjetljivi,
- dijete ima snažnu potrebu da voli i da bude voljeno". (Omerović i drugi: 2009, 206)

Kao posljedice neadekvatnog odgoja i nezdrave i krute obiteljske sredine, mogu se pojaviti brojni problemi u ponašanju kao što su: strahovi, nemogućnost izbjegavanja situacija koje pobuđuju ljutnju, nemogućnost kontrole ponašanja u tim situacijama i sl.

Na emocije utiču brojni faktori kao što su:

- "socijalna sredina,
- odnosi u obitelji,
- uspjeh,
- doba dana i raspored rada i odmora,
- inteligencija,
- nivo aspiracije,
- zdravstveno stanje,
- fizička normalnost,
- način odmaranja,
- funkcija organizma" (Pehar: 2007, 97).

Istraživanja obavljena u novije vrijeme pokazuju da presudan utjecaj na fizički, emocionalni, socijalni i kognitivni razvoj ima interakcija djeteta sa članovima obitelji i šire društvene sredine.

Zaključak

Na značaj ranog učenja ljudi su odavno ukazivali. Poznata je stara narodna poslovice koja kaže: "Drvo se savija dok je mlado" ili stara mudrost: "Dijete je otac čovjeka".

Neka klasična shvatanja ranog učenja su:

- Ono ostavlja trajan, nekad 'neizbrisiv pečat' na razvoj individue (izrazito je trajno, djelimično i teško promjenljivo);

- Odlikuje se neprimjetnošću i sporošću, tvrdi Donald Heb, moderniji istraživač ovog problema, dok je kasnije ljudsko učenje lakše i brže, jer se zasniva na ranom učenju;
  - Rano učenje vezano je za određeni uzrast kad je najefikasnije i ostavlja 'najdublje' tragove. Kad prođe taj senzitivni period, manje je efikasno, a njegovi efekti su manje trajni;
  - Njegovi su efekti opći.
- Zato učenju i intelektualnom odgoju predškolske djece treba prići pravovremeno, stručno i organizirano.

Literatura

1. Grief, E.B.(1977). *Peer Interactions in Preschool Children*, U Webb, 159.
2. Holt, J.(1974). *Kako deca uče. Predškolsko dete*. Beograd: 1974/4. 341-343.
3. Ivić, I.(1969). *Razvoj saznajnih funkcija u predškolskom periodu*, Pedagogija, Beograd: 18-29.
4. Kamenov, E.(1987). *Predškolska pedagogija*, Knjiga I. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
5. Mitrović, D. (1981). *Predškolska pedagogija*. Sarajevo: Svjetlost.
6. Omerović, M. i drugi. (2009). *Predškolska pedagogija*. Tuzla: OFFSET.
7. Pehar, L. (2007). *Psihološke posljedice reforme osnovne škole*. Sarajevo: Službeni list BiH.
8. Radonjić. (1985).
9. Stevanović, M. (2001). *Predškolska pedagogija*, knjiga I. Tuzla: Denfas.
10. Stevanović, M. (2001). *Predškolska pedagogija*, knjiga II. Tuzla: Denfas.
11. Tomić, R. (2005). *Komunikacija sa djecom delinkventnog ponašanja*. Tuzla: OFFSET.

Metodički obzori 6(2011)1
Scientific conference presentation
UDK: 373.2
Received: 16. 8. 2010.

THE LEARNING PROCESS OF PRESCHOOL CHILDREN

Hazim Selimović, PhD
Edukacijski fakultet, Travnik (Bosna and Herzegovina)
e-mail: hazim.selimovic@gmail.com

Esed Karić, PhD
JU Javna biblioteka „Alija Isaković“, Gradačac (Bosna and Herzegovina)
e-mail: javna.bi@bih.net.ba

S u m m a r y

The paper presents theoretical considerations of the learning process with special attention paid to definitions given by the classical and contemporary psychologists. The importance of learning at an early age for the process of personality development, sensory system development, the development of attention, memory, imagination, thinking and speech of preschool children, as well as the development of mathematical and logic thinking and forming the basic mathematical terms are emphasized in more detail

The forms and the means of educational work utilized for inducing the learning and development of preschool children have been especially emphasized.

Key words: *learning, children, preschool age*